

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Skaraborgs Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS - BERÄTTELSE

för Åren 1838, 1839, 1840, 1841 och 1842.

STOCKHOLM, 1844.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Skaraborgs Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse för Åren 1838, 1839, 1840, 1841 och 1842.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Skaraborgs Län

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS - BERÄTTELSE

för Åren 1838, 1839, 1840, 1841 och 1842.

STOCKHOLM, 1844.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
Länets allmänna beskaffenhet.....	1.
Innevånarne.....	11.
Enligt Mantalslängderne utgjorde folkmängden.....	11.
Näringarne.....	15.
Jordbruket.....	15.
Såsom utflyttningshjelp och understöd för befordrande af ett förbättradt brukningssätt af jorden, har under tiden utbetalts.....	16.
Årsväxten har varit af nedan anmärkta beskaffenhet.....	17.
Och hafva markegångsprisen blifvit af Rikets Ständers Deputerade från Länet bestämde, med afseende af så väl det löpande årets skörd, som behållningarne från de föregående och förhållandet på andra orter, till följande:.....	18.
Skogar.....	21.
Belöningar hafva blifvit utbetalte för följande antal rofdjur:	22.
Binäringar.....	23.
Politisk författning.....	25.
Totalsumman af kronouppbörderna i Länet.....	26.
Städerna i Länet hade vid 1842 års mantalskrifning.....	32.
Mariestad.....	32.
Lidköping.....	32.
Skara.....	32.
Sköfde.....	32.
Hjo.....	32.
Fahlköping.....	32.

Underdånig Berättelse om tillståndet i Statistiskt och Ekonomiskt hänseende inom Skaraborgs Län för åren 1838, 1839, 1840, 1841 och 1842.

Fastän det skulle synas vara öfverflödigt, att här upprepa hvad föregående Femårs-berättelser innehålla, kan likväl sådant icke alldeles undvikas, så vida en någorlunda fullständig öfversigt af det hela skall vinnas.

Länets allmänna beskaffenhet.

Enligt hvad uti förra Berättelserna anmärkt blifvit, begränsas Länets öster af sjön Wettern, i norr af en bergås, kallad Tiveden, i vester af sjön Wenern och i söder af Elfsborgs Län samt till en mindre del af Jönköpings Län. — Å mellanliggande jordrymden, som innehåller en areal af 1,658,440 tunnland, finnas väl åtskillige berg och sandåsar, men större delen af landet kan antagas såsom jemnt och är i serskilde riktningar genomskuret af smärre sjöar, strömdrag och mossar.

Länets alla hemman utgöra, efter förmedling, 4,604 $\frac{1}{2}$, hvaraf circa $\frac{1}{3}$ anses tillhöra så kallad bergs- eller skoghyggden och $\frac{2}{3}$ slättbyggden. I afseende på folkmängden inom dessa trakter är proportionen ungefärligen lika; men hvad ägovidden beträffar, upptager skoghyggdens mindre hemmantal nästan lika stor rymd, som slättbyggdens. Fastän jordmänen i den förra i allmänhet är lös och mager, råder likväl derstädes mera trefnad och välmåga, än å den sednare, hvars jordmän är bättre och mera bördig.

Länge har uppmärksamheten fäst sig vid sistnämnde förhållande, och till befrämjande af slättbyggdens bästa hafva betydliga anslag af Staten erhållits, nemligen dels, enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga bref af den 16 Maj 1827, 3,000 R:dr Banko årlig tillökning i anslaget till utflyttningshjälp i följd af laga skiften, för att, genom fördubbladt understöd, kunna förmå slättbyggdens skifteslag, att antaga ett förbättradt brukningssätt af deras jord, dels ock i särskilde poster, tillsammans 24,476 R:dr 15 sk. nämnde mynt, till vattenafledningar inom Läckö och Skara fögderier samt en mindre del af Wartofta Härad.

De väsendtligaste åtgärder, som för öfrigt blifvit vidtagne till förbättring af landet, nemligen sjöars sänkning och mossars aftappning, hvarigenom dels jordvinning erhållits, dels ock vattensjuka trakter blifvit beredda till bördighet, vågar jag här i underdånighet anmäla:

1:o. Öfverdirektören E. Hagström, biträdd af sedermera Förste Landtmätaren C. Jacobsson, verkställde, på Statens bekostnad, åren 1817—1823 undersökning, huru de, för en mängd socknar inom Wadsbo Härad menliga öfversvämningar från det största strömdraget i Länet, Tidaelfven, äfvensom den deri utfallande Kräfteån, skulle förekommas; hvarvid utreddes, att en areal, utgörande 5,626 tunneland, som ofta står under vatten och lemnar blott en dålig höskörd, för hvars inbergning mycket besvär måste vidkännas, kunde dels blifva odlingsbar och dels vinna betydlig förbättring genom nämnde elfs sänkning vid Kottholmen och Kräfteåns upprensning. Tre alternativa förslag uppgjordes, till utförande hvaraf kostnaden beräknades för det ena till 55,010 R:dr, för det andra till 22,565 R:dr och för det tredje till 38,270 R:dr, allt Banko. Derjemte upplystes, att, i fall arbetet utsträcktes äfven till upprensning af Tidaelfven vid Skalkarike, Tia vad och Ribbenås, skulle sjön Östen derigenom blifva sänkt och en areal af ytterligare 4,676 tunneland vattensjuk och ofta öfversvämmad mark dels uttorkas till odling och dels såsom äng och betesmark betydligt förbättras, hvilka sednare arbeten, beroende af de förra, skulle öka kostnaden med

29,572 R:dr nämnde mynt. Frågan om verkställighet af dessa arbeten förföll, emedan jordägarna, änskönt de insågo fördelarne deraf, kände sig icke vara i tillfälle att bestrida den dryga kostnad, som erfordrades; men år 1831 läto några enskilde jordägare genom Förste Landtmätaren Jacobsson uppgöra ett nytt förslag till en mindre kanal öfver Kottholmsnäset, hvilken afsåg blott förekommande af långvarige öfversvämningar och upptog kostnaden till 3,533 R:dr 16 sk. B:ko; dock kom icke heller detta till verkställighet.

Slutligen sedan Rikets Ständer vid förra Riksdagen anslagit medel till låneunderstöd för dylika företag, lyckades det Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, vid utsatt sammanträde med Ullerfvads, Eks, Leksbergs, Lugnäs, Urby, Ekby, Tiavads, Låstads, Böija, Timmersdala, Bergs och Lerdala Socknar, samt en del tomtägare i Mariestad, som hafva ägor omkring Tidån, Kraftån och sjön Lången, från hvilken den seduare löper ner till den förra, att den 8 November 1841 tillvägbringa det beslut af jordägarna, att de skulle, för vattnets afförande, göra en kanal öfver Kottholmsnäset, enligt det sednare, af Jacobsson uppgjorda förslag, med den förändring, att kanalen skulle blifva 4 fot djupare, än berörde förslag upptog, hvarjemte Kräftåen och den så kallade Sägströmmen nedanför Kottholmen och Ullerfvad skulle upprensas; hvilka arbetens utförande öfverlemnades åt en utsedd direktion, som ägde utdebitera kostnaden efter särskild klassifikation af jorden och det tunnelandtal, som beskrifningarne till Hagströmska undersökningarne upptagit.

Några få bland jordägarna vägrade att härpå ingå; men först Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande och derefter Eders Kongl. Maj:ts och RiketsKammarkollegium ålade dem det och fastställde föreningen.

Nämnde Direktion fann emedlertid, att den föreslagna kanalens fördjupning skulle medföra betydlig förökning i kostnaden och gjorde därför, efter uppdrag af deras kommittenter, underdånig ansökning om statsbidrag, till lättnad i blifvande utgifterna för arbetet, hvilka interessenterna ansågo sig ur tillfälle att eljest bestrida; och blef denna underdåniga ansökning genom Nådigt Bref af den 9 Mars 1842 på det sätt bifallen, att Direktionen, mot stadgad återbetalningsskyldighet, erhöll ett lån, motsvarande hälften af kostnaden, enligt det förslag, som, jemte ritning på arbetet, kunde blifva af Eders Kongl. Maj:t i Nåder fastställt.

Sedermera och då jordägarne kring sjön Lången och Kräftån trodde sig finna, att Direktionen ej ämnade vidtaga så genomgripande åtgärder, som de sjelfve ansågo nödige, för att få vattnet från nämnde sjö affördt, sökte de i Eders Kongl. Maj:ts och Rikets Kammarkollegium upphäfvande af den förut ingångna och af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda förening; men när vederbörande skulle, enligt Kollegii föreskrift, öfver besvären höras vid sammanträde inför Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 20 Juni 1842, afstod klagandernes ombud från besvärens fullföljd, och utfäste sig icke allenast att betala 400 R:dr B:ko, såsom bidrag till Kottholmskanalen, utan ock att deltaga i den ersättning, som, i följd af Tidaelfvens sänkning, kunde tillerkännas nedanför kanalen belägne qvarnar, mot det vilkor, att öfriga interessenterne medgåfvo, att hans hufvudmän fingo frångå det förra Bolaget och bilda ett eget, hvilket medgafs.

Direktionen för Kottholmskanalen lät derefter, genom kanalbyggmästaren A. Rydeberg, uppgöra kostnadsförslag med ritning och plan för kanalledningen genom Kottholmsnäset och upprensning af Sägströmmen, slutande sig på 8,253 R:dr B:ko; och, enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga bref af den 11 Mars 1843, blef detta förslag gilladt samt låneunderstöd med 4,126 R:dr 24 sk. B:ko beviljadt; hvarefter Direktionen samma år lät verkställa nära hälften af det föreslagna arbetet, och derjemte ombesörjde, att jordägarne i de närmast belägne socknar, med begagnande af den lyckliga tillfällighet, att vattnet i elfven, i följd af uppdämning vid Skalkarike, var ovanligt lågt, upprensade sjelfva Kottholmsfallet samt afschaktade en utskjutande udde ofvanför detsamma, hvarigenom vattnet fick synbart friare lopp.

2:o. Bolaget för sjön Långens sänkning och Kräftåns upprensning har, sedan det, på sätt ofvan är nämndt, blifvit skiljdt från Bolaget för Kottholmskanalen, för sig uppgjort särskilde bolagsreglor samt beslutat, att vidtaga så kraftiga åtgärder, att 2,882 tunnland mark, som nu i allmänhet dels står under vatten, dels ock är så vattensjuk, att den gifver högst obetydlig afkastning, skall blifva till och med odlingsbar, samt, att båtled erhålles från sjön Långens stränder till Kottholmen. Förste Landtmätaren Friberger har härtill uppgjort en, af Eders Kongl. Maj:t den 5 Juli 1843 fastställd plan jemte kostnadsförslag, slutande sig på 27,304 R:dr 27 sk. 6 rist. B:ko, af hvilket belopp Eders Kongl. Maj:t genom Högstberörde Nådiga Bref beviljat af allmänna medel 7,700 R:dr såsom lån och 6,000 R:dr

såsom anslag, utan återbetalningsskyldighet. Detta arbete är dock ännu ej påbörjadt.

3:o Den 5 April 1842 höll Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande sammanträde med dem, som kunde draga fördel af sjön Östens sänkning, hvarvid jordägarne omkring densamma beslöto, att den vid tillfället valda Direktion skulle ofördröjligen gå i författning med företaget; att kostnaderna, i den mån de ej kunde betäckas med bidrag eller lån af allmänna medel, skulle utgå för äng till hälften och för betesmark till fjerdedelen, mot åkren; — att för åker, äng eller betesmark, som genom sjöns öfversvämningar skadas, borde betalas dubbelt mer, än för ägor, som, utan att sättas under vatten, dock icke kunna befrias från sin sumpighet och odlas förr än Östen blifvit sänkt; och ändtligen att Hagströmska uppgifterne på sådan ägorymd skulle läggas till grund för blifvande debiteringar.

Förste Marschreidern von Zveigbergk uppgjorde sedermera plan och kostnadsförslag, enligt hvilket arbetet, hvarigenom 4,676 tunnland mark skulle befrias från de årliga högst förstörande vattenflödena, ansågs kosta 11,106 R:dr B:ko, hvaraf Eders Kongl. Maj:st genom Nådigt Bref den 27 Mars 1843, jemte fastställande af förslaget, berättigat interessenterne, att, på stadgade villkor, erhålla halfva beloppet eller 5,553 R:dr såsom lån af allmänna medel. Stor del af arbetet verkställdes under sistberörde års sommar.

4:o. Hornborga sjön, fordom kallad Lunden, tillgränsas af Gudhems, Skånings och Walle Härder. Denna sjö, utgörande reservoir för de vattendrag, som uppkomma vester om Billingen samt norr och vester om dess utgrening, benämnd Mösseberg eller hufvudsakligen Tranums, Hornborga och Bjurums åar, har sitt utlopp genom ån Fljan, hvilken, sedan den förenat sig med Lidaån, utfaller i Wenern vid Lidköping. Berörde sjös långa stränder och de stora mossfält, som hafva aflopp deråt, orsaka årligen mer eller mindre svåra vattenflöden; och då dessa år 1841 voro särdeles stora och långvariga, funno ortens innevånare nödigt, att förena sig om åtgärder till berörde olägenhetens förekommande. Man anmodade i början af år 1842 Kaptenen N. Åstrand, att, efter behörig undersökning, uppgöra ändamålsenligt förslag. Han aflemnade i Februari månad samma år ett sådant, upptagande kostnaden, inberäknad lösen för Forssens qvarn, som måste borttagas, till 19,896 R:dr 24 sk. B:ko. Om företaget kom till verkställighet, skulle 6,603 tunnland sank mark vinna väsentligt ökad värde; hvarförutom tillfälle bereddes till aftappning af omkring 13,000 tun-

neland mossar, derfor dock serskilte vattenledningar och ej obetydliga kostnader erfordrades.

I Skara höll Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 7 påföljde Mars sammanträde i ämnet med Interessenterne, som enhälligt förklarade sig villige att, i den mån de deraf drogo fördel, bekosta upprensning af mynningen till ån Fliau, inlösandet af Forssens qvarn och öppnande af en större afloppsgraf, för att bereda vattnet friare lopp samt förekomma de långvarigare flödena; likväl påyrkade två Interessenter, att man måtte inrätta en flodlucka, der Forssens qvarn är belägen, för att derigenom kunna vartiden qvarhålla vattnet, enligt deras förmenande, till fördel för gräsväxten; och som de ej ville afstå från detta påstående, beslöts att frågan skulle behandlas i enlighet med Kongl. Förordningen den 20 Januari 1824. Den är ännu icke afgjord.

5:o. Sydvest om Hornborga sjön ligga stora, nu ofruktbara mossfält, kallade Sjögerås mossar, å gränserne af Wilske, Gudhems och Skånings Härad. Öfver dessa upprättade Förste Landtmätaren Friberger redan år 1818, på Länets Hushållningssällskaps anmodan, kartor jemte beskrifningar, och år 1821 blefvo fälten af nu mera Öfverstelöjtnanten och Riddaren N. Eriksson afvägde och lagde på karta, hvarefter Öfverstelöjtnanten och Riddaren J. Edström uppgjorde förslag till deras aftappning eller sänkning. Ytterligare åtgärder följde icke, emedan kostnaderne för arbetet omöjligen kunde bestridas af ortens i allmänhet fattige hemmansägare, samt anslag af Staten saknades. — Sedermera har man dock trott sig finna, att vattnet skulle från dessa mossar kunna med mindre kostnad afföras annan väg, än den, som Edström anvisat; och afsådan anledning gjorde Fältkammereraren O. G. Roos år 1842 underdånig ansökning om anslag af allmänna medel till så väl ny undersökning, som sjelfva arbetet, efter pröfning hvaraf Eders Kongl. Maj:tt genom Nådigt Bref den 18 Juni samma år förklarade, att anslag hvarken till det ena eller andra kunde beviljas; men så vida ostridigt vore, att aftappningen af desse mossar medförde väsentligt gagn för en mängd hemmansinnehafvare, som hade ägor i och omkring desamma, och arbetet således vore förtjent af att understödjas, i förenlighet med stadgade grunder för dispositionen af de medel, Rikets Ständer till dylika ändamål anslagit, ålåg det Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, att söka förnuå hemmansägare, som af utdikningen komme att draga nytta, till vidtagande af de åtgärder och afgifvande af de förbindelser, hvilka, för erhållande af så beskaffadt understöd erfordras.

Till underdånig åtlydnad häraf höll Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 13 September 1842 sammanträde på Sjögerås med vederbörande, hvarvid Kaptenen N. Åstrand, som blifvit anmodad att, efter närmare undersökning på stället, uppgöra förslag, aflemnade ett sådant, enligt hvilket kostnaden skulle uppgå till 8,035 R:dr 16 sk. B:ko för vattnets afledning från ifrågavarande mossfält af 6,400 tunnlands areal; dock förmodades, att icke hela detta fält skulle förr än i en aflägsnare framtid kunna blifva odlingsbart.

Detta förslag gillades af alla, utom några hemmansägare från Wånga församling, som påstodo sig icke draga fördel af arbetet. Det oaktadt beslöt man, att deltaga i kostnaden, så vidt den ej med bidrag af allmänna medel kunde betäckas, uti den mån hvars och ens andel uti mossarne blef genom arbetet förbättrad, hvilket borde bestämmas i enlighet med Kongl. Förordningen den 20 Januari 1824. En Direktion utsågs, som skulle i underdånighet söka att vinna Eders Kongl. Maj:ts Nådiga fastställelse af planen och förslaget; men, när man företog uppsättning af den underdåniga ansökningen, yppade sig om förslagets lämplighet skiljaktiga meningar, hvilka ledde derhän, att Direktionen gjorde underdånig hemställning om förändringar i samma förslag; men som sådant ej skedde med vederbörandes begifvande eller ens efter deras hörande, så fann Styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader i Riket, genom hvilken den underdåniga ansökningen, enligt föreskrift, skulle, efter förutgången granskning, till Eders Kongl. Maj:ts öfverlemnas, nödigt, förut återremittera ärendet till ny undersökning, hvilken ock Förste Landtmätaren Friberger blifvit förordnad att, efter delägarnes tillkallande, verkställa. Ännu har det ej lyckats honom, att förena eller sammanjemka delägarnes stridiga åsigter och intressen.

6:o. Ej långt från nämnde eller Sjögerås mossar ligga söderut Mönnarps mossfält af 6,629 tunne- 18 kappelands areal. Om dessas aftappning väcktes fråga för andra gången vid början af år 1838, då man, utom andra fördelar, åsyftade, att bereda ortens fattige innevånare nödig arbetsförtjenst och någon ersättning för deras kännbara förluster, i följd af föregående årets missväxt. Vid en redan år 1821 hållen undersökning hade kostnaden för detta arbete blifvit upptagen till 6,575 R:dr 27 sk. B:ko, hvilket belopp dock ansetts kunna något nedsättas.

I anledning af underdånig ansökning om understöd till företaget med 4000 R:dr Banko, behagade Eders Kongl. Maj:ts genom Nådigt Bref den 25 Maj 1838 föreskrifva, det skulle Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande

infordra jordägarnes yttrande huruvida och i hvilken mån de ville i kostnaden deltaga. Vid det sammanträde, som till underdånig åtlydnad deraf blef hållet, tillkännagafvo jordägarne att de i ovisshet om fördelarne icke ville förbinda sig till någon uppoffring; och sedan detta blef i underdånighet anmält, förklarade Eders Kongl. Maj:t i Nådigt Bref af den 9 November samma år att frågan då måste förfalla.

7:o. I följd af flere jordägares begäran höll Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 1 Augusti 1842 sammanträde uti Jula By, för att tillvägabringa öfverenskommelse om åtgärder till sänkning af sjön Ymsen inom Wadsbo Härad, hvarigenom man ansåg icke allenast landvinning kunna erhållas, utan ock de på ömse sidor af sjön varande vidsträckta mossar och sankar ängar, tillsammans 6,312 tunnland, kunna beredas till fruktbarhet samt dessutom en med stor kostnad öfver den ena mossen anlagd högst behöflig väg, kallad Stora mossbron, fredas från den förstörelse, hvarmed den hotas af sjön, som årligen utskär en del af den mellanliggande mossrebban; men några större possessionater i orten, hvilka ansågo en vetenskaplig undersökning vara nödig, för att utreda dels verkan af föreslagna sjösänkningen, dels ock huruvida fördelarne deraf voro öfvervägande, förklarade att de, under ovisshet om det ena eller andra, icke ville med saken sig befatta eller ens deltaga i kostnaderne för sådan undersökning; vid hvilket förhållande och då flere andra tillstädeskomne jordägare instämde i detta yttrande, sökanderne anmälte, att de funno ändamålet med sammanträdet, eller förening, icke kunna vinnas, hvarföre de ej eller vid tillfället påkallade vidare åtgärd af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, utan blott förbehöllo sig att i ämnet äga öppen talan för framtiden.

8:o. Sjön Dettern, hvilken egentligen är en vik af Venern har redan år 1763 varit föremål för allmännare uppmärksamhet, emedan man äfven den tiden erfor att sjön årligen utvidgade sig. Nämnde år uppgjordes en karta öfver berörde sjö och dess närmaste omgifning, men vidare åtgärd har veterligen icke blifvit vidtagen förr än 1842, då Flo, Åhs, Sahls och Näs Socknemän, hvilkas ägor under mellantiden lidit betydlig minskning genom Detterns fortfarande och i mån af dess utvidgning tilltagande utskärningar, som hota att i en framtid förvandla samma ägor till sjö, gjorde underdånig ansökning, att Eders Kongl. Maj:t ville i Nåder låta icke allenast uppgöra förslag till förekommande af vidare skada utan ock bereda anslag af allmänna medel för arbetets utförande. Nådigt beslut i följd häraf lärer

än-

ännu icke vara fattadt. Atminstone har det ej blifvit Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande meddeladt.

o:o Slutligen torde i sammanhang härmed böra i underdånighet omförmålas tvänne andre framställda förslager:

Det ena uppgjordes år 1841 af Marschreidern von Zweigbergk till sänkning af Fur-, Ax-, Lill-, Ljung- och Flem-sjöarne i Valle Härad, hvarigenom 900 tunneland mossar kunde blifva odlingsbara och 300 tunneland jordvinning erhålles för en kostnad af högst 2,300 R:dr Banko.

Det andra är samma år uppgjort af Löjtnanten Å. Nordenfelt till den så kallade Sjömossens eller Åsa-sjöns på Billingen aftappning, som, beräknad till en kostnad af blott 672 R:dr B:ko, ansetts hereda tillfälle till odling af circa 500 tunneland nu vattensjuk och således mindre fruktbar mark.

Någon vidare åtgärd för dessa sistnämde arbetens tillvägbringande har dock ej ännu blifvit vidtagen.

Dessutom hafva jordlägarne i Söne Socken af Kållands Härad beslutat försök att utestänga Venern från Socknens så kallade mader, hvarigenom flere hundrade tunneland jord, som hittills de fleste år stått under vatten, skulde förvandlas till god äng och blifva tjenlig till odling. Förberedande åtgärder äro redan vidtagne, och ernar man till planens fullbordan göra underdånig ansökning om nödigt statsbidrag.

I följd af Hofva socknemäns framställning om behofvet att omlägga landsvägen emellan Gästgifvaregårdarne Hofva och Bodarne till afböjande af faror och olägenheter, som de så kallade Posseborgs- och Brinka-backarne i trakten af Finnerödja kyrka förorsaka för vägfarande och skjutsskyldige, gjorde Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 1 September 1841 underdånig ansökning om tillstånd att, på bekostnad af allmänna medel, få låta anställa behörig undersökning och göra förslag till berörde vägomläggning; hvarefter och sedan Eders Kongl. Maj:ts genom Styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader tillkännagifvit sitt nådiga samtycke härtill, kaptenen N. Åstrand uppgjort ett på 10,670 R:dr Banko sig slutande kostnadsförslag, som Eders Kongl. Maj:ts den 1 April 1843 i Näder fastställt, med stadgande af de villkor, hvarunder nämnde summa beviljades såsom statsanslag till arbetet. En af Hofva och Finnerödja socknemän utsedd Direktion, som om arbetet ingått kontrakt med Eders Kongl. Maj:ts och Kronan, har genom Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 2 nästlidne Februari fått den föreskrifna säkerheten godkänd och erhållit tillstånd att lyfta de anslagne med-

len. Endast förberedande åtgärder i afseende på verkställigheten af arbetet hafva hittills medhunnits.

Saknaden af tjenlig hamn vid Lidköping som är afsättningsorten för den betydliga spannemålsproduktionen i vestra och sydvestra delen eller omkring hälften af Skaraborgs Län, har länge, särdeles då vattnet i Venern varit lågt, medfört stora olägenheter. Spannemåls-uppköparne hafva nemligen varit tvungne att med stor kostnad och risque medelst prämning verkställa lastningen $\frac{1}{4}$ mil från Staden ute på redden, der fartygen, utan god ankarbottnen, äro från nordliga sidan utsatte för omkring 12 mils öppen sjö, hvilket vållat att lastningen ej låtit sig göra under blåst, som ofta inträffar hösttiden, då betydligaste skeppningen vanligen pågår.

Redan år 1838 väcktes fråga om afhjelpande af dessa hinder. Enligt föreskrift af dåvarande Stor-Amiralitets-Embetets tredje afdelning företog sig nu mera ÖfverDirektören och Riddaren von Sydow att, efter anställd undersökning, affatta plan till hamnbyggnad, upprätta kostnadsförslag, som uppgick till 88,000 R:dr Banko och att i ämnet afgifva fullständigt betänkande. Ortens innevånare, som i följd af kostnaderne och äfventyret vid lastningarne nödgats nedsätta priset på spannemålen och följaktligen lidit mest, omfattade saken med så varmt intresse att de till och med, vid det af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande för vederbörandes hörande den 14 October 1839 hållna sammanträde, ville sig emellan bilda ett bolag, som skulle ombesörja verkställighet af hamnbyggnad mot rättighet att uppbära icke allenast det statsbidrag, som kunde beviljas, utan ock skäligen hamnumgälder; men Stadens Borgerskap och fleste tomtegarare bestridde företaget, emedan de icke ville åt andra upplåta hamnplatsen eller underkasta sig beskattning med dryga hamnpenningar; hvarjemte de förmente förslaget vara allt för lågt, hälst den betydliga mängd timmer, som ansågs åtgå, ej upptagits i värde, utan blifvit beräknadt att afhemtas från Stadens för andra behof knappt tillräckliga skog.

Man nödgades låta saken i detta skick blifva hvilande under förmodan, att behovet af hamnbyggnaden skulle snart förmå vederbörande att ändra åsigt.

Härmed dröjde ej länge, ty i November månad 1843 inlemnades till Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande en af de fleste Stadens Borgare och Ståndspersoner undertecknad skrift, deri de, uttryckande den öfvertygelsen, att hamnbyggnad vore nödvändig, om ej spekulanter på ortens spannemålsprodukter skulle, af fruktan för olyckshändelser vid utskieppningen, vända

sig med sina uppköp från Lidköping, hvaraf så väl orten, som Staden skulle lida en högst betydlig förlust, anhöllo, att Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ville på bästa sätt befrämja ändamålet. I följd häraf höll Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande nytt sammanträde med Stadens innevånare den 18 påföljde December, hvarvid desse, jemte framställning om behofvet af en ytterligare undersökning och någon jemkning i förra förslaget, enhälligt förklarade deras önskan vara, att Länsstyrelsen måtte hos Eders Kongl. Maj:t i underdånighet dels anmäla, det Stadens samtliga innevånare nu insågo fördelarne och det stora behofvet af föreslagna hamnbyggnaden, dels ock anhålla att Eders Kongl. Maj:t behagade i Näder bereda nödigt anslag; och voro de villige att, i den mån de kunde, medverka till ändamålets vinnande.

Öfver-Direktören von Sydow har sedermera lofvat verkställa den påkallade nya undersökningen; och när den för sig gått, ämnar Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande inkomma till Eders Kongl. Maj:t med underdånig framställning i detta viktiga ämne.

Innevånarne.

Enligt Mantalslängderne utgjorde folkmängden:

	Mansper- soner.	Qvinsper- soner.	Skattfrie.	Betalande.	Summa.
År 1838	82,529	88,238	72,362	98,405	170,767
„ 1839	84,814	90,564	75,787	99,593	175,378
„ 1840	85,615	91,200	75,694	101,121	176,815
„ 1841	86,749	92,418	77,467	101,700	179,167
„ 1842	86,660	92,186	82,699	96,147	178,846
af Summan	426,367	454,606	384,007	496,966	880,973
belöper sig per medium på fem år	85,273	90,921	76,801	99,393	176,194
I de föregående Femårs-berät- telserne upptagas:					
för år 1832	—	—	72,955	88,395	161,350
för år 1837	—	—	72,412	98,505	170,917

När sistberörde Berättelser jemföras med uppgifterne för 1838—1842; så kommer man till dessa slutsatser:

Folkmängden i Skaraborgs Län har ökats åren	1833—1837	med 9,567.
	1838—1842	„ 7,929.
De skattfrias antal har minskats åren	1833—1837	„ 543.
men ökats	1838—1842	„ 10,287.
De betalandes antal har ökat sig åren	1833—1837	„ 10,110.
men minskats	1838—1842	„ 2,358.

Sista Femårs-berättelsen omförmäler att jordägarnes antal förhöll sig till arrendatorers och brukares såsom 74 till 23; men under åren 1838—1842 har de senares antal något minskats, så att förhållandet nu kan antagas vara såsom 74 till 22.

Den anmärkta minskningen i antalet af skattskrifne personer härleder sig synbarligen från stadgandet i Eders Kongl. Maj:ts Nådiga kungörelse af den 7 April 1841, att mantalspenningar skola erläggas först efter fyllda 17 år eller 2 år senare än förut.

Orsakerne till folkökningen, hvilken fortfar att vara störst inom den obesuttna arbetsklassen, synas vara desamma, som antyddes i förra berättelsen, och i den mån denna tilltager ökas äfven behöfvet af kraftfulla åtgärder till beredande af mera värdad uppfostran åt den uppvoxande ungdomen, på det samhället icke må belastas af lättingar och oduglingar.

Utom Gymnasium och en högre Lärdomsskola i Skara, en Trivialskola i Mariestad, en Stadsskola i Lidköping, pedagogier i Sköfde, Hjo och Fahlköping, samt skolor efter Lancasterska metoden i Skara, Mariestad och Lidköping, hvilka 2 sistnämde Eders Kongl. Maj:ts behagat understödja med enskilda gåfvor, hafva i ofvannämnde afseende, för den egentliga folkundervisningen inom församlingarne å landet, från längre tider tillbaka varit vidtagne serskilte anstalter, hvilka, ehuru nog ofullständige, bibehållit sig och efter olika omständigheter fortskridit i lika anda, riktning och omfattning som förut; men sedan Eders Kongl. Maj:ts Nådiga förordning af den 18 Juni 1842 utkom, äro inom församlingarne beslut fattade för att sist inom den tid samma Kongl. förordning utsätter, eller år 1847 hafva folkundervisningen så inrättad som anbefaldt blifvit; för hvilket ändamål inom samtliga församlingarne äro träffade anstalter antingen att upprätta skolor, fasta eller ambulatoriska eller båda delarne samfällt, alldeles å nyo, eller ock i behörig ordning reorganisera de på åtskillige ställen redan befintlige skolinvärdningar, så att de anspråk, som högstberörde Nådiga förordning uppställer, motsvaras; och de församlingar, hvilka till Eders Kongl. Maj:ts ingått med underdånig anhållan om bidrag af allmänna medel för folkskole-lärares

af löning, afbida Nådigt bifall dertill. Vid det, för bildande af skollärare i Skara inrättade Seminarium är så stort tillopp af elever, att blifvande Sockneskolornes behof i detta afseende förmodas kunna tillfredsställas.

Sedan Landtbruksinstitutet vid Degeberg, hvars stora gagnelighet är obestridlig, stiftades, hafva, enligt föreståndarens uppgift, derstädes undervisats 125 elever, af hvilka omkring hälften nu äro jordägare. Antalet af rättare-lärlingar uppgår till 117; och under de sista fem åren har elevernes antal utgjort 79 och rättare-lärlingarnes 84 särdeles de sednare äro städse af possessionater begärligt sökte och efterfrågade.

I sammanhang härmed torde böra nämnas Veterinär-inrättningen i Skara. Den stiftades af professoren P. Hernqvist, som dertill skänkte omkring 5000 R:dr Banko; men den synes under sednare åren icke hafva uppfyllt det ändamål, som dermed åsystats och bordt vinnas; tvärtom har inrättningen är från år fått ett minskat anseende, hvilket hufvudsakligen tillskrifves dels föreståndarens nästan oafbrutna vistande i Stockholm och dels andre lärarens höga ålder. Dessa förhållanden föranledde förra Direktionen för Veterinär-inrättningen, att redan år 1835 göra underdånig hemställning, det föreståndaren måtte antingen helt och hållet entledigas från sin berörde befattning, hvilken i sådant fall borde förklaras ledig och återbesättas, eller ock förpligtas att ofördröjligen till Skara aflytta, för att sina åligganden vid inrättningen vederbörligen handhafva. Denna underdåniga hemställning lär dock icke hafva vunnit Nådigt bifall, hålst föreståndaren i stället för att sjelf infinna sig vid inrättningen, der anställt en djurläkare såsom sin vicarius. Sedermera har den nu varande Direktionen, uti ett utlåtande till Eders Kongl. Majts och Rikets Sundhets-Collegium, rörande förslag till ändamålsenlig reglering af Veterinär-inrättningens angelägenheter, förklarar dess från tid till tid befastade öfvertygelse vara, att någon sådan reglering icke kunde tillvägbringas annorledes, än genom föreståndarens ständiga närvaro på stället enligt hvad redan år 1835 blifvit hemställt; i anseende hvartill Direktionen föreslagit, att på föreståndarens plats måtte förordnas skicklig person, som, mot fullgörande af dennes pligter i deras hela vidd, ägde tillgodogjuta hans löneförmöner; och anhöll Direktionen, att denna dess öfvertygelse måtte genom Kongl. Collegium till Eders Kongl. Majt i underdånighet framföras och med förord understödjas. Eders Kongl. Majts Befallningshafvande har sig icke bekant om någon eller hvilken åtgärd derpå följt.

Folklynnnet är lugnt, fredsamt och ordningsälskande. Afvikelser härifrån torde böra hänföras till undantagen. Förnärmande af eganderätten är merendels verkan af lättja samt dess följeslagare fattigdom och brist; liksom våldsamerheter oftast blifvit föranledde af fylleri, hvilken last dock under sednare åren aftagit dels derföre att husbehofsbränningen mindre allmänt idkas, dels ock emedan nykterhetsföreningar, jemte de bildade folkklassernas efterdömen, börjat bland allmogen sprida deras välgörande verkningar.

Hvad som synes tala häremot är innehållet af de vid Länsbåket förde fångjournaler.

Dessa visa att vid samma häkte varit intagne:

	För grofva brott.		För stöld.		För mindre förbrytelser och på enkelt fängelse.		Anhållne för lösdriveri och försvarslöshet.		Dömda till fängelse vid valten och bröd i brist af böter.		Transport-fångar som ej tillhört detta Län.		Bysatte personer.		Barn som till häket åttöjt sine modrar.		Summa personer.
	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	m.	qv.	
År 1838	12	5	198	20	208	8	169	32	282	47	130	16	8	—	12	1,057	
„ 1839	25	—	120	18	257	82	104	64	121	24	200	33	10	—	17	1,075	
„ 1840	18	2	103	19	181	34	122	21	181	12	173	7	5	1	19	898	
„ 1841	32	2	111	26	262	49	151	26	152	12	176	7	18	—	14	1,028	
„ 1842	13	4	200	43	225	33	163	24	200	24	139	7	16	—	8	1,109	
Summa	90	13	742	126	1,133	206	709	167	936	119	818	70	57	1	70	5,167	

Men härvid bör dock anmärkas, att en mängd af desse fångar tillhört andra Län eller hitkommit från Pioniercorpsen på Carlsborg.

Pass-journalerne ådagalägga det förhållande, att pass blifvit utfärdade

	För sådana, som i främmande orter sökt arbete.	För sysslolöse, som förelagts att skaffa sig laga försvar.
År 1838	326	202
„ 1839	213	168
„ 1840	248	156
„ 1841	165	168
„ 1842	302	232
Summa	1,254	928

Vid jemförelse af dessa uppgifter synes, att antalet af för stöld bakade, utvandrade och försvarslöse, varit störst åren 1838—1842, otvifvelaktigt en följd af nämnde och näst föregående årens svaga skördar och brist på arbetsförtjenst.

Näringarne.

Jordbruket är hufvudnäringen. Man måste medgifva, att Länet icke är af naturen vanlottadt. Fastän, på sätt i början af Berättelsen blifvit anmärkt, den så kallade skogsbyggden har mindre god jord, befinnes dock åkerbruket derstädes i temligen fördelaktigt skick; ty man saknar der hvarken mulbete eller äng, som, med tillhjälp af odlade foderväxter, sätter jordbrukaren i tillfälle, att underhålla större ladugård och att med gödning förse åkerfälten. Å slättbyggden deremot, som har god och på flera ställen ypperlig jordmån, är brist så väl på bete, som på äng, den man mångenstädes upplöjt till åker. I saknad af skog till stängsel, möter svårighet vid cirkulationsbruk och odling af foderväxter. Ladugårdsskötseln är således högst ofullständig, hvilket vållar, att blott obetydlig del af åkern kan gödas, och att denne, som ändock idkeligen besås, mer och mer utsuges och lemnar klena skördar, om icke årgången är särdeles gynnande. Läroanstalter och skicklige jordbrukares föredömen, i förening med Hushållningssällskapets bemödanden, gifva dock grundad anledning till förmodan, att menigheten, upplyst om det felaktiga och rätta af jordens behandling, skall småningom afvika från nu gällande vanor och antaga ett mer rationelt brukningssätt.

Från Kongl. Landtbruksakademien skall sistlidet år hafva utgått förslag om bildande af stambolländerier i sex Län, bland hvilka äfven Skaraborgs Län lärer vara intagit. Då förbättring af boskapsafveln hörer till de viktigaste medel att höja jordbruket, vore önskligt, att nämnde förslag så uppfattas inom Länet, som det förtjenar. Väl har farhåga låtit antyda sig, att tillgångarne äro otillräckliga för underhåll och fortplantning af ofvannämnde afvel; men fastän detta inkast icke för närvarande saknar grund, hör mau, å andra sidan, beräkna, att, innan racen hinner sprida sig, åtgår så lång tid, att, om foderkulturen fortfar att öka sig i lika förhållande, som under sednare åren, det framställda hindret sannolikt upphör.

Hågen hos possessionater att anskaffa, bibehålla och befordra ädla färracer, har aftagit. Såsom orsaker dertill torde uppgifvas, att dessa racer äro ömtåligare; att inköpet är dyrt samt att finare ull står i för lågt pris.

Hästaafveln deremot fortfar att bättras, i följd af de tillfällen, som blifvit beredde till begagnande af så kallade krono- och esqvadronshingstar. Remontmarknaden, som nu mera blifvit återflyttad från Axvalla hed till Sköfde, gifver uppmuntran åt dem, som hafva vackra och väl vårdade hästar till afsalu.

Anmärkningsvärdt torde vara, att tio större landegendomar i Länet blifvit inom få år inköpte af personer från andra orter. Köpeskillingarne, i den mån de liqviderats, hafva gjort en betydlig tillökning uti rörelsekapitalet i orten, hvarjemte flere bland de nye ägarne vidtagit verksamma åtgärder till egendomarnes förbättring.

Sedan sista Femårsberättelsen afgafs, hafva, enligt Förste Landtmätarens i Länet uppgift, 406 $\frac{1}{8}$ mantal, med en jordrymd af 113,088 tunneland, blifvit laga skiftade emellan 1,475 åboer, hvaraf 736 qvarblifvit på gamla tomter, men 739 aflyttat.

Såsom utflyttningshjälp och understöd för befordrande af ett förbättrade brukningssätt af jorden, har under tiden utbetalts:

	Utflyttningshjälp.			Understöd för jordbrukets förbättring.			Summa.		
	R:dr.	sk.	rst.	R:dr.	sk.	rst.	R:dr.	sk.	rst.
År 1838	5,425	38	9	2,214	3	9	7,639	42	6
„ 1839	6,052	24	5	1,682	45	9	7,735	22	2
„ 1840	6,883	37	1	—	—	—	6,883	37	1
„ 1841	7,489	27	8	663	6	6	8,152	34	2
„ 1842	5,573	41	10	2,064	3	4	7,637	45	2
Summa	31,425	25	9	6,624	11	4	38,049	37	1

Årsväxten har varit af nedan anmärkta beskaffenhet:

	Hvete.	Råg.	Korn.	Ärter och annat trindsäde.	Hafre och Blandkorn.	Potatis.	Höfångsten.
År 1838	Mindre fördelaktig, beredningstiden vidrig.	Medelmättig.	Mindre god.	Knappt medelmättig.	God.	Ymnig.	Under medelmåttan.
„ 1839	Medelmättig.	Medelmättig.	Medelmättig.	Medelmättig.	Under medelmåttan.	Medelmättig.	Medelmättig.
„ 1840	Knappt medelmättig, hvetet var sotigt och blandadt med så kalladt lyxa.	Medelmättig.	Ymnig.	Under medelmåttan.	Ymnig.	Knappt medelmättig.	Temligen god.
„ 1841	Knappt medelmättig.	Under medelmåttan.	Medelmättig.	Missväxt.	Medelmättig.	I allmänhet klen.	Temligen god, men skadad af våtväder under bergningstiden.
„ 1842	Någorlunda god.	Under medelmåttan.	I allmänhet under medelmåttan	Temligen god.	I allmänhet klen.	Under medelmåttan.	Klen.

Och hafva markegångsprisen blifvit af Rikets Ständers Deputerade från Länet bestämde, med afseende af så väl det löpande årets skörd, som behållningarne från de föregående och förhållandet på andra orter, till följande:

	1 tunna Hvete.			1 tunna Råg.			1 tunna Korn.			1 tunna Hafre.			1 tunna Ärtor.			1 lispund Smör.			1 lispund Ost.			1 vinterlass hö på 40 lispund.			1 årligt dagsverke.							
	B:ko	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.	Rd.	sk. r.							
År 1838	16	32	—	10	—	—	—	7	16	—	—	—	—	9	—	—	—	—	5	32	—	—	—	—	2	40	—	—	—	—	20	—
” 1839	12	—	—	8	—	—	—	6	32	—	—	—	—	8	—	—	—	—	5	32	—	—	—	—	2	40	—	—	—	—	21	4
” 1340	12	—	—	8	—	—	—	5	16	—	—	—	—	7	16	—	—	—	6	—	—	—	—	—	2	40	—	—	—	—	20	—
” 1841	14	—	—	10	—	—	—	5	32	—	—	—	—	10	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	2	40	—	—	—	—	20	—
” 1842	13	16	—	11	—	—	—	6	40	—	—	—	—	8	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	2	32	—	—	—	—	19	—

Dessa taxor hafva hvarje år i vissa delar blifvit öfverklagade af Advokatfiskalen i Eders Kongl. Majts och Rikets Kammarkollegium för Kronans räkning, äfvensom af åtskillige rättagare, hvilka i allmänhet vunnit åsyftad förhöjning.

Länets Hushållningssällskap, hvars nu gällande stadgar blifvit af Eders Kongl. Majt i Näder fastställdes den 27 April 1840, trädde i verksamhet uti Oktober samma år.

För befrämjande af förbättring i åkerbruket hafva täflingsplöjningar årligen blifvit anställda, år 1840 vid Skofteby egendom, åren 1841 och 1842 vid Lidköping och år 1843 på Hagestad, i Vadsbo Härad, dervid premier ur Sällskapets kassa blifvit utdelade. Sällskapet har äfven föreställt om exposition af åkerbruksredskap och åtskillige växtalster, samt genom dess Beredningsutskott emottagit och besörjt requisitioner af utländskt lin- och klöfverfrö, äfvensom utsädesråg. Tvänne år har Sällskapet till täflan anslagit och kungjort det så kallade Ehrenborgska priset, bestående af 66 R:dr 32 sk. B:ko, egnadt för uppmuntran af gagneliga ekonomiska företag; men hittills har icke någon anmält sig för erhållande af denna belöning. Ur Sällskapets kassa hafva utgått premier till mindre bemedlade jordbrukare, som utmärkt sig för trädplantering och oländig marks odling. Inom Vartofta Härad hafva flera af de så kallade Amerikan-

ska plogarne, genom Sällskapets försorg, blifvit införskrifne, för att användas i årdrets eller krokens ställe, till jordens luckring och vändning. Sällskapets bibliotek, till hvilket inköpas de inom fäderneslandet utkommande böcker i landthushållningsvetenskapen och dermed sammanhang ägande ämnen, hålles tillgängligt för dem, som sig dertill anmäla.

Angående skogshushållningen, har Sällskapet låtit från trycket sprida flere lämplige skrifter, synnerligast omfattande besparing af stängsel och tjenlige åtgärder derföre, såsom kreaturs betande genom vallgång, m. m.

Sällskapet har öfvertagit de i Kongl. Kungörelsen den 30 Maj 1830 stadgade åligganden, för beredande af odlingslån från Rikets Ständers Bank. Å de fem odlingslägenheter inom Länet, för hvilka sådane lån blifvit beviljade, äro de årlige besigtningarne förrättade, dervid utrönt, att odlingarne i behörig ordning fortgått.

För lättande tillgänglighet och spridande af nödig kännedom i ekonomiska ämnen, äro kretsafdelningar etablerade inom Vadsbo, Vartofta och Frökinds Härader samt trakten omkring Lidköping. De frågor, som inom dessa afdelningar väckas, underställas Sällskapets Beredningsutskott och komma, efter dess granskning, under Sällskapets allmänna öfverläggning.

I afseende på skogshushållningen är förhållandet i det närmaste sådant, som det var, då förra Femårsberättelsen afgafs. Att spara för framtiden, ingår sällan uti allmogens beräkningar.

I den mån skogstillgångarne minskas och priset på skogseffekter stegas, känner man sig frestad att anlita de förra, för att fylla närvarande penningbehof. Att freda skogen till återväxt eller uppdraga nya plantor, påtänkes sällan, sannolikt derföre, att frukterne af sådane omsorger icke skördas förr än efter en eller två mansåldrar.

Misshushållningen är mest märkbar på de trakter, som blifvit från kronoskogarne skiftade åt enskildta. Egentliga anledningen härtill torde vara att söka i den betydliga aflägsenhet, som på de flesta ställen förefinnas emellan de upplätne skogstrakterne och de hemman, åt hvilka desse blifvit anvisade, ty afståndet hindrar ägaren att för åverkan freda sin lott; och, när en eller annan förstört hvad honom blifvit tillskiftadt, griper han till hvad grannen sparar. Skogseldar hafva ock under sednare åren bidragit till skogarnes förhärjande. Icke sällan har visat sig anledning, att de derå mångenstädes talrikt bosatte intägtsinnehafvare, som ej kunnat erhålla andel af skogarne och genom skogsregleringarne mistat det bete, de derå begagnat, af illvilja eller afund antändt elden. Vid dessa förhållanden och då

den omtänksamme hushållaren befarar, att på ena eller andra sättet förlora hvad honom tillhör, nedhugger äfven han sin skog, för att åt sig sjelf bereda åtminstone någon fördel.

Denna bekymrande erfarenhet torde föranleda till betänklighet, huruvida för det allmänna må anses gagneligt, att framdeles upplåta andelar af kronoskogar åt hemman, hvilka äro så aflägsse, att innehafvarne icke möjligen kunna om sine lotter taga behörig vård.

I följd af Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse den 23 Februari 1842 har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande dels uppdragit åt Länets Hushållningssällskap, att föreslå det mest ändamålsenliga sätt, att tillvägabrunga bättre hushållning med enskildtas skogar, hvilket föranledt Sällskapet, att från trycket utgifva och genom dess i alla delar af Länet bosatte ledamöter sprida en lämplig afhandling i ämnet, dels ock genom allmänna kungörelsen, som Presterskapet anmodats årligen uppläsa från predikostolarne, erinrat Länets innevånare om så väl de i lagen föreskrifne åtgärder, till förekommande af eldens spridande från svedjefall, som ock det stora behofvet af ökad omtänka för hushållningen med skogarne och deras återväxt, samt till esterrättelse för dem, som icke äro i tillfälle att taga kännedom af den på Eders Kongl. Maj:ts Nådiga befallning utgifna handbok i ämnet, meddelat en kort uppsatts, om sättet att samla skogsfrö, utså dem och uppdraga plantor.

Äfvenledes har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande lemnat Landt-hushållningssällskapet del af Landtbruksakademiens skrifvelse den 28 Juli berörde år och dervid följaktige protokoller, utvisande fördelarne af sågars, särdeles af Nyby bruks tillverkning, användande, i stället för yxor, vid träds fällning och afstrumning, samt till Sällskapet öfverskickat de hit ankomne exemplaren af samma sågar, med anmodan, att afgifva det af Landtbruksakademien påfordrade utlåtande, om lämpligaste sättet att befrämja dylika sågars användande; och som exempel och erfarenhet äro mest verkande, har Eders Kongl. Maj:ts för Skaraborgs Län i Näder låtit inköpa 12 sådane sågar, för att i kronoparkerne, hvarest årligen fällas och afstrummas en mängd skog, lemna arbetarne undervisning om sågarnes begagnande, samt bibringa så väl dem, som allmänheten, öfvertygelsen om fördelen deraf. Slutligen har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ock medelst kungörelse låtit komma till allmän kännedom i Länet, att Landtbruksakademien genom skrifvelse den 7 December 1842 bestämdt 2 premier, det ena en medalj af 25 dukaters vigt, att tilldelas den bland allmogen, som

efter fem års förlopp kan förevisa den största viddan af å egna ågor så tätt uppdragna barrträdsplantor, att de med tiden kunna utgöra slutan skog, och det andra en medalj af 12 dukaters vikt åt den, som inom samma tid förevisar den dernäst största vidd af så uppdragne barrträdsplantor.

Af Landthushållningssällskapets omtänka och nit kan man dessutom vänta lyckliga verkningar uti så väl denna som flera andra delar af Landthushållningen och hvad dertill hörer.

Skogar inom Länet, behållne för Kronans räkning, äro desamme, som uti sista Femårsberättelsen finnas anmärkte, nemligen:

Kronoparken Tiveden i Vadsbo Härad	1,000	tunneland.
” Sundsmarken d:o	850	”
” Kinneskogen i Kinne d:o	4,044½	”
” Klyftamoen d:o	479	”
” Vara skogen d:o	548½	”
” Ledsjömo d:o	420	”
” Stenåsen i Kinneferdings d:o	560	”
” Råda ås i Kållands d:o	415	”
” Furubacka i Skånings d:o	1,000	”
” Kungslena åsar i Vartofta d:o	225	”
” Edsmären i Laske d:o, circa	2,000	”
” Mösseberg i Vilske d:o	1,016½	”

hvilken sistnämnde en längre tid varit alldeles skoglös, men, enligt Eders Kongl. Maj:ts Nådiga Bref af den 16 April 1839, nu är, till föresyn åt den kringliggande slättbyggden, besådd med skogsfrö.

Under allmän vård stående allmänningar äro:

Stöpen i Vadsbo och Kåkindes Härad.

Hökensås i Vartofta Härad.

Mösseberg i Vilske d:o.

Gryten i d:o d:o.

Hillet i Barne d:o.

Af dessa allmänningar äro Stöpen, Hökensås och Mösseberg under reglering, samt Gryten bestämd att förvaltas för Vilske Härad's gemensamma räkning; hvaremot Hillet, såsom skogslös, anvisats till nybyggen och odlingar.

Till enskildte äro nu mera upplätne Russlingen, Ormeskogen och Fägrems, alla tre i Vadsbo Härad.

Jägeristaten i Länet är till antalet oförändrad.

Värden af de för Kronans räkning bibehållne och reglerade kronoskogarne synes oklanderlig. Systematisk indelning till trakthuggning är införd å alla parker, som hafva dertill tjenlig skog. Äfvenledes är sådan hushållning införd å en del utarrenderade boställen, der den funnits lämplig; och flere större, enskilde personer tillhörige skogar, hafva under sednare åren blifvit efter samma metod afverkade.

Till landtmannens betryggande mot förlust af dess redbaraste lösa egendom, boskapen, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, i följd af derom gjord framställning från Landthushållningssällskapet, vid allmänt sammanträde den 9 Mars 1842, tillvägabragt dels ny förening emellan Länets innevånare, om erläggande af belöningar för rofdjurs dödande, hvilken förening Eders Kongl. Maj:t, genom Nådigt Bref den 8 Augusti samma år, behagat i hufvudsaklige delar fastställa, dels ock beslut om inrättande och underhåll af minst en vargrop inom hvarje härad. Verkningarne af desse åtgärder hafva ännu icke varit särdeles märkbara. Orsaken tros ligga deri, att belöningarne, såsom nog ringa, hvarken medgifva att anskaffa och underhålla hundar, som till vargjagt äro tjenlige, eller att för djurfångsten göra andra omkostnader. Större delen af de vid sammanträdet närvarande jordbrukare påyrkade väl förhöjning i premierne, men när sådant bestriddes af andra, fann Eders Kongl. Maj:t det böra derutinnan förblifva i sitt förra skick.

Belöningar hafva blifvit utbetalte för följande antal rofdjur:

	Vargar.		Loar.		Räfvar.	
	Gamla.	Unga.	Gamla.	Unga.	Gamla.	Unga.
År 1838	25	19	—	—	224	245
„ 1839	22	36	5	—	238	462
„ 1840	27	18	—	—	226	401
„ 1841	21	16	—	—	172	399
„ 1842	17	16	—	—	180	504
Summa	112	105	5	—	1,040	2,011

År 1838 dödades på allmän skallgång 9 gamla vargar, för hvilka skottpen-

ningar ej betaltes. Sedermera hafva, enligt vederbörandes beslut, skallgångar icke hållits.

Enligt förra Femårsberättelsen funnos inom Länet:

2 masugnar;	
8 jernbruk, med sammanlagdt grofsmide	6,429 Skß.
	manufaktursmide . . . . . 255 „
	<hr/> Summa 6,684 Skß.

Dessa bruk voro försedde med 15 härdar, 12 stångjerns-, 1 räck-, 5 knip- och 3 spikhamrar, sysselsättande 73 arbetare. Dessutom 2 kopparhamrar med 6 arbetare.

Under år 1838 och 1842 har den förändring skett, att vid Forssviks Bruk blifvit uppförde 3 härdar med 4 stångjernshamrar; hvaremot vid samma bruk nedlagts en stångjernshärd och en hammare; att vid Madängsholms egendom, i Vartofta Härad, blifvit anlagdt ett manufakturverk; att stångjernssmidet vid Åboholms Bruk blifvit tillökt med 266 Skß 13 Lß smide; att från Årås bruk, i Wermland, blifvit till Ribbingsfors, i Amnehärads Socken, i Vadsbo Härad, öfverflyttade 2 härdar och en hammare med 805 Skßs stångjernssmide; i följd af hvilka förändringar hela smidesbeloppet inom Länet år 1842 utgjorde 9,172 Skß 10 Lß.

Å landsbygden finnas:

6 färgerier med 10 arbetare, och produktionsvärde B:ko R:dr	1,994,
2 glasbruk med 60 d:o	d:o 70,700,
3 pappersruk med 18 d:o	d:o 12,980,
19 diverse smärre fabriker med 24 d:o	d:o 4,362,
samt 3 alunbruk, nemligen vid Kafås, Hönsäter och Carlsfors, sysselsättande 200 personer, för tillverkning af circa 2,070 tunnor alun.	

Binäringar.

Desse äro ganska få och obetydliga.

Fiske för afsalu idkas mest af innevärnarne på Thorsö och Källandsö i Venern, men äfven i sjöarne Wettern och Ymsen.

Beck och Tjära tillverkas i nästan alla Länets skogsbyggder, dock ej till större partier. Kolning utgör ock en binäring för dessa trakter.

Stenhuggning och kalkbränning idkas särdeles vid Kinnekulle, men äfven vid Billingen, Mösseberg och Hunneberg. Qvarnstensbrott finnes vid

Lugnäs i Kinne Härad; detta lemnar tillfälle till en ej obetydlig förtjenst för dem, som der nedlägga arbete; ty värdet af qvarnstenar, som derstädes förfärdigas, uppgår årligen till 11 à 12,000 R:dr B:ko, och afsättning af sådane saknas aldrig.

I Vadsbo och Kåkinds Häradet tillverkas hvarjehanda linneväfnader utöfver ortens behof; och försäljningen deraf sker merendels vid sommarmarknaderna i närmaste städer. Uti Vartofta Härad räknas förfärdigandet af åkerredskap, åkdon och kärl af trä, för en hufvudsaklig binäring.

Salpettertillverkningen i Länet synes, enligt Understyresmannen G. A. Kjellmans afgifna rapporter, nu hafva upphört. Han har nemligen anmält, att af de 25 salpetterlador, som funnits, en och annan blifvit borttagen och de öfrige begagnade till andra behofver; att år 1841 tillverkats 77 L $\ddot{a}$ 8 $\ddot{a}$ salpetter, men att påföljande året ingen tillverkning ägt rum; oaktadt Kjellman genom allmänna kungörelser dels gifvit tillkänna sitt och kronosjuderiverkmästarnes hemvist, dels ock erbjudit sig, att med biträde och råd tillhandagå dem, som företaga sjudning. Vid sådant förhållande hvilket lär vara föranlett af knapp tillgång på bränsle, och det låga pris, som för inlösen af salpetter blifvit bestämdt, anser Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, för sin del, ej nödigt eller lämpligt, att Staten vidare aflönar 5 anställda verkmästare och en understyresman. Den sedanens arfvode utgör 100 R:dr B:ko, och till hvardera af de förre hafva årligen till och med år 1841 utgått 3 tunnor spannemål, hälften råg och hälften korn, jemte ersättning för deras och 4 lärlingars personella kronoutskylder.

Förr beräknade allmogen förtjenst af transport på köpmansvaror, men denna har aftagit i samma mån, som ångbåtarnes antal ökats och tillfälle derigenom yppats för de handlande, att för billigare pris erhålla lika skyndsam transport af varorne. Detta är obestriddigt nyttigt för jordbruket, fastän det minskar, under allmän öfverklagad brist på penningar, behöflige tillfällen att förtjena sådane.

På vissa orter anses äfven reservskjutsningen för en binäring, men på andra åter såsom ett onus.

Hällskjutsen deremot är ovilkorligen tryckande, hvarföre den ock blifvit dels helt och hållet indragen och dels minskad på alla gästgifvaregårdar, der det lämpligen kunnat ske.

Bränvinsbränningen idkas ej nu så allmänt inom Länet, som förr, ehuru sjelfva tillverkningsbeloppet ej lär minskats. År 1835 uppgafs au-
talet

talet af bränvinspannor till circa 11,000, med en beskattning af 18,300 R:dr, år 1837 till 9,300, med 37,000 R:dr skatt, och år 1842 till 5,035, med 33,989 R:dr 22 sk. 6 r:st. afgift. Den här af synbara minskning i husbehofsbränning har, på sätt förut anmärkt blifvit, i betydlig mån minskat fylleriet och deraf följande oordningar.

Handtverkare, som, bosatte å landet och derstädes skattskrifne, i väsentlig mån dela arbetsförtjensten med städernas handtverkare, äro:

- 6 färgare med 10 lärlingar.
- 7 garfvare med 11 d:o.
- 8 kopparslagare med 5 d:o.
- 5 målare med 3 d:o.
- 173 skomakare med 129 d:o.
- 36 smeder med 2 d:o.
- 165 skraddare med 123 d:o.
- 26 vagnmakare med 10 d:o och

2 krukmakare, oberäknadt en större mängd, som idka desse och andre professioner såsom binäring eller ej äro i egenskap af handtverkare skattskrifne.

Sjöfart idka Länets innevanare med 11 fartyg från Lidköping och 8 dito från Mariestad, äfvensom några mindre från ett och annat ställe från Vettern och Venern.

Sedan förra Berättelsen afgafs, har Nådigt tillstånd erhållits till dels remonteringsmarknadens flyttning från Axevall till Sköfde, hvarom förut är nämndt, dels ock 2 nya marknader vid Enebackens gästgifvaregård i Kinne Härad och Onsjö gästgifvaregård i Laske Härad, den ena i Maj och den andra i Oktober, samt en i Hjo uti Februari och 3 uti Fablköping under Januarii, Mars och Augusti månader hvarje år.

Man förmodade, att, genom desse förfoganden, de på vissa platser förut vanliga så kallade vägmarknader eller försäljningar under resorne till och från de lagliga marknaderna, skulle upphöra, hvilket dock icke inträffat; men någon märkbar olägenhet deraf förspörjes dock sällan, så vida den tillstädesvarande kronobetjeningen förfar med saktmod och förstånd.

Politisk författning.

Under åren 1838—1842 hafva inom Länet tillkommit:

- 1 pappersbruk.
- 1 färgeri.

1 garfveri.

69 serskilda lägenheter.

18 sägar.

17 mjölqvarnar, hvarjemte 4 nya stenpar blifvit medgifne att inläggas i äldre qvarnar.

I följd af skattläggningarne hafva $2\frac{1}{4}$ nya mantal uppkommit, hvar emot $\frac{1}{4}$ mantal blifvit förmedladt till $\frac{1}{8}$ mantal, en lägenhet fallit i ödesmål och en vadmalsstamp blifvit nedlagd.

Totalsumman af kronouppbörden i Länet usgjorde:

	1838.	1839.	1840.	1841.	1842.
	601,849 19	570,655 28 11	569,157 16 6	574,989 14 —	574,569 1 3
Hvaraf vid de summariske redogörelserne balancerats såsom beroende på pantförsäljning . .	41,517 4 6	9,982 — 6	7,144 27 8	5,045 34 8	41,407 1 —
Knekterotefrihetsmedel voro debiterade med	1,075 9 7	1,182 23 8	1,292 13 2	1,115 28 5	1,155 39 11
Antalet af hemman hvilka utgjorde sistberörde medel var	54 $\frac{3}{8}$ mant.	41 $\frac{5}{8}$ mantal.	47 $\frac{5}{8}$ mantal.	49 $\frac{7}{8}$ mantal.	46 $\frac{7}{8}$ mantal.

Samma år hafva 20 nya ordinarie Rotar tillkommit, oberäknade de hemman, som blifvit roterade i stället för Comministers- och Länsmansboställen samt sådane hemman, hvilkas ägor bortgått genom Götha kanal. Extra roterade äro 384 hela nummer, hvarförutom hemmanslotter och lägenheter, som icke kunnat i rotar sammansättas, taxerats till 209 daler 8 öre, motsvarande något mer än 8 rotar.

Likasom förr underhålles i Länet:

Af Lif-Regementets Husar-Corps	125 man.
Af Vestgötha Regemente, afsuttet Cavalleri, hvarföre hästvacanceafgift erlägges	791 „
Af Vestgötha-Dahls Regemente	300 „
och hela Skaraborgs Regemente	1,200 „

Summa 2,416 man.

Rotarnes och Rusthållens kostnader för detta manskaps underhåll beräknas sålunda:

Vid *Lif-Regementets Husar-Corps.*

Boställsafkastningen	R:dr 16: 32. —
Den årliga brukning som tillkommer rusthåll	4: 32. —
Underhåll af hus och hägnad	8: — —
6 lass ved	6: — —
Sommarbete för 2 kor och 2 får	5: — —
Trosspassevolance och mötesafgift	13: 16. 3.
Husarens beklädnad och defekter å sadelmunderingen	30: — —
Hästens inköp beräknad efter 200 R:dr, deraf $\frac{1}{10}$	20: — —
Hästens årliga underhåll	80: — —
Husarens årliga lön	3: — —
Andel i legan	2: — —
För husarens forskaffande till och från möten samt mönstringar	3: 16. —
	<u>192: — 3.</u>

Härpå afgår Rusthålls- och Augmentsrântan utgörande per medium	78: 13. 5.	
då verkliga kostnaden för ett Rusthåll gör och för 125 nummer	113: 34. 10.	14,215: 34. 2.

Vestgötha Regemente.

Efter markegången per medium	R:dr 51: 26. 6.
Soldatens beklädnad jemte munderingspersedlarne	10: — —
Hästvacance-afgift $7\frac{1}{2}$ ta Spannemål	60: 12. —
Trosspassevolance	2: 24. —
	<u>124: 14. 6.</u>

Afgår Rusthålls- och Augmentsrântorne	78: 13. 5.	
Återstå för hvarje Rusthåll	46: 1. 1.	
Kostnaden för 791 nummer gör således		<u>36,403: 10. 11.</u>
Transport R:dr	50,618: 45. 1.	

Transport R:dr 50,618: 45. 1.

VestgöthaDahls och Skaraborgs Regimenten.

Efter medium af markegången, beklädnadsbidraget in-

beräknadt, 55 R:dr 9 sk. 7 rst. för hvarje num-

mer och således för tillsammans 1500 nummer R:dr 82,899: 23. —

När man härtill lägger båtsmansvacancen för Städerna „ 500: 22. 8.

så utgör rustnings- och roteringskostnaden för Länets R:dr 134,018: 42. 9.

Alla de år 1830, i anseende till inträffad missväxt, åt Länets innevä-
nare af Staten lemnade lån äro nu godtgjorde, hvaremot af 1826 års und-
sättningsmedel ännu återstå oliqviderade 487 R:dr 44 sk. 6 rst.

I afseende på liqvid af enskilda skulder, anmärkes att lagsökningarnes
antal vid härvarande Landskansli utgjorde:

År 1838	3,573.
„ 1839	3,595.
„ 1840	3,733.
„ 1841	3,673.
„ 1842	4,822.

De hafva således märkbart ökats endast år 1842, hvartill orsaken lärer va-
rit en mindre god skörd näst förutgångna året, jemte den tilltagande pen-
ningebristen. Att välmågan aftagit är ej deraf en följd.

Kronobrefbäringen anses fortfarande vara ganska besvärlig, ehuru ute-
blifvande af klagomål under senare loppet af åren antyder, att den sällan
missbrukas; och har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande till vinnande
af kontroll och ordning i detta afseende föreskrifvit, att vissa dagar skola
vara bestämde för ordinarie brefgången; att extra brefbäring icke får utan
i nödfall begagnas; att, när sådant påkallas, brefsändaren skall utanpå
brevet anteckna hvilket ämne det rör, och att sista brefbäraren må vara
berättigad att få brevet i sin närvaro öppnadt, för att kunna bedöma hu-
ruvida extra brefbäring varit af behovet påkallad eller icke, samt i senare
fallet kunna emot sändaren anställa laga åtal.

Väghållningsskyldigheten är i allmänhet betungande i anseende till vä-
garnes mängd i detta Län och bristen på tjenliga fyllningsämnen på när-
mare håll. Strängt fullgörande deraf på vissa orter gränsar till omöjlighet
och väglagningen kan svårligen blifva fullkomlig så länge den utgör ett vid
jorden fästadt besvär och dertill således måste väljas ej den tjenligaste, utan
för jordbrukaren ledigaste tid.

Polisen inom Länets handhafves af 6 Magistrater och 6 Stadsfiskaler i

städerna samt 5 Kronofogdar, 25 Länsmän och en Landsfiskal på landet, biträde af Kronofjerdingsmän och inom byelagen valde ordningsmän, som erhålla förordnanden och instruktion af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande.

Hälsovården handhafves af så väl 2 ordinarie Provincial-läkare i Mariestad och Lidköping, samt 2 extra Provincial-läkare med stationer i Hjo och Falköping, som ock af andra i Länet boende praktiserande Läkare. För öfrigt är hälsovården, likasom sedligheten, föremål för Presterskapets och Kyrkorådets uppmärksamhet.

Några anmärkningsvärda folködande sjukdomar, då man undantager rödsot och nerffeber, som inom en och annan Socken yppat sig, hafva under loppet af de fem sednare åren icke varit i Länet gångbara. Veneriska smittan är i aftagande; åtminstone har primitiva formen deraf mera sällan framträdt.

Inom Länet äro anställda 27 examinerade barnmorskor, stationerade 4 i Mariestad, 3 i Lidköping, 4 i Skara, 3 i Sköfde, 2 i Hjo och en i Fahlköping; hvaremot å landsbygden finnes blott 3 i Wadsbo, 2 i Höjintorps, 4 i Vartofta och 2 i Läckö, men ingen i Skara fögderi. Anmaningar att antaga flere hafva aflupit utan åsyftad verkan, emedan allmogen ej vill bestå nödig aflöning åt dem, utan heldre anförtro sig åt så kallade hjälpsviunor, som äro i yrket aldeles okunnige och af hvilkas biträde ofta uppstå menliga följder.

Inom Länet är blott en enda sjukinrättning, nemligen Lazarettet och Kurhuset i Mariestad, som rymmer 90 sjuksängar. Sjuknummern derstädes har under åren 1838—1842 utgjort per medium omkring 450. Denna inrättning har, sedan den under förra femårs-perioden flyttades till den nuvarande lokalen, vunnit så betydlig utvidgning och förbättring, att den numera med synnerligt förtroende anlitas och i det närmaste är tillräcklig för Länets behof. Den är ock otvifvelaktigt bland de bästa sjukinrättningar i Landsorten.

Fattigförsörjningen på landet är ställd på bättre och sämre fot, allsamtillgångarne och omständigheterna medgifva; dock förspörjes icke att åldriga, orkeslösa eller sjukliga någorstädes lemnas utan understöd och ovilkorligt behöflig hjälp.

Uti Mariestad har blifvit införd en så ändamålsenlig fattigvård att allt tiggeri uti husen, åtminstone af stadens fattige, upphört. De mest behöfvande och sjukliga intagas uti stadens rymliga och välordnade fattighus, der fattighjonen hållas till lämplig sysselsättning, och de öfriga njuta daglig förpläging, som de få derifrån afhämta. Dessutom erhålla fattige personers

af arbetsklassen barn, utan betalning, en portion soppa eller ärter samt bröd hvarje middag.

Öfrige Städernas anstalter i detta fall synas vara mindre väl ordnade.

Fastän menigheten bordt mer och mer inse nyttan och nödvändigheten af besparingar under gynnsamma årgångar, för att, när missväxt inträffar, ej sakna egne hjälpmedel, har likväl inrättningen af Spannemålsmagasiner icke nått önskvärd fullständighet.

Vid slutet af år 1842 funnos, enligt Kronofogdarnes rapporter, så beskaffade magasiner uti allenast 116 socknar med nedanantecknade behållningar:

	Contante penningar i B:ko.			Råg.		Korn.		Hafre och Blandkorn.		Summa Spannemål.	
	R:dr.	sk.	r.	T:r.	k:r.	T:r.	k:r.	T:r.	k:r.	T:r.	k:r.
24 Socknar i Skara fögderi	470	5	6	495	25	448	8	828	5	1,772	6
31 Socknar i Höjentorps d:o	3,155	12	3	882	5	143	18	1,428	5	2,423	28
28 Socknar i Wadsbo d:o	105	7	7	1,835	—	10	27	1,133	16	2,979	11
21 Socknar i Vartofta d:o	—	—	—	af serskilde slag						2,749	—
12 Socknar i Läckö d:o	3,000	—	—			d:o	d:o			1,700	—

Naturligtvis är denna penning- och spannemåls-tillgång alldeles otillräcklig för en folkmängd af omkring 178,000 personer, helst magasinernes förråder blifvit till större delen utlånade och säkerligen inträffar, att många af dem, som lånat, icke kunna, då ofördelaktig årsväxt inträffar, verkställa den återbetalning, hvartill de förbundit sig.

Sedan man erfarit fördelarne af de i några andra Län inrättade brandstodsbolag till försäkring af icke allenast hus, utan ock lösören, tillvägabragte Länets Hushållnings-sällskap äfven här en sådan anstalt, hvilken, efter det Eders Kongl. Maj:t den 14 December 1841 behagat meddela fastställelse af Reglementet, trädde i verksamhet den 26 April 1841; och redan vid första årets utgång hade bildat sig 131 Brandstods-kommittéer, från hvilka inkommit 14,494 godkände försäkringsuppgifter på tillsammans 16,665,470 R:dr B:ko. Bolagets utgifter under loppet af samma år uppgingo till 7,365 R:dr 13 sk. 1 r:st., som, fördelade på ansvarighetssumman utgjorde icke fullt 2 sk. 1 r:st. på hvarje 100 R:dr. Belåtenheten med denna anstalt vitsordas säkrast af det förhållande, att såsom delägare anmält sig personer från alla socknar i Län.

Hela ansvarighetssumman har nu stigit till 19,622,230 R:dr.

Det mera vidtomfattande Bolaget mellan alla städer i Riket till försäkring för eldskada å lösören i allmänhet, varulager och machinerier, hvil-

ket den 30 Augusti 1842 fick dess reglemente af Eders Kongl. Maj:t i Näder fastställt och den 24 påföljde December trädde i verksamhet, har äfven tillvunnit sig förtroende och belåtenhet i städerna inom Skaraborgs Län, hvilkas godkända försäkringar, vid sistlidet års slut uppgingo:

Uti Mariestad till	R:dr	308,940:	—	—
„ Lidköping	„	501,080:	—	—
„ Skara	„	338,010:	—	—
„ Sköfde	„	65,300:	—	—
„ Hjo	„	91,250:	—	—
„ Fahlköping	„	61,800:	—	—
	Summa R:dr	1,366,380:	—	—

Sparbanker äro inrättade med behållning vid slutet af år 1842:				
å Landet: vid Bromö Glasbruk	B:co R:dr	9,707:	37.	8.
och vid Carlsfors Alunbruk	„	3,189:	17.	9.
i Städerna: Lidköping	„	3,120:	18.	5.
och Mariestad	„	52,002:	16.	5.

Från Länets Hushållningssällskaps beredningsutskott har till direktionen för sistnämnde bank blifvit framställd fråga, huruvida samme bank skulle vilja såsom en centralinrättning, till förräntande och under vanlige vilkor för uppsägning och återbetalning, mottaga medel, som från andre inom Länet blifvande dylike stiftelser kunde insändas; hvilken framställning Bankens direktion under vissa vilkor bifallit. Anledning är dock att desse vilkor hvarken blifvit eller blifva antagne, hälst utskottet sedermera uppgjort förslag till reglemente för en gemensam sparbanksinrättning för alla socknar inom Länet.

Härförutan är i Skara stiftad en så kallad nykterhets-sparbank, af hvilken äfven landtboer, som afsagt sig bruk af spirituösa drycker, få sig begagna. Enligt erhållne uppgifter, skall icke eller denna stiftelse sakna framgång.

Örebro Privatbank, som erhållit privilegium år 1837, har, genom ett i Mariestad inrättadt afdelnings-kontor betydligt underlättat Länets penningrörelse och med förut saknade förlagskapitaler, försett såväl stads- som landtmanna-näringarne. Lifvad spekulation, en gifven följd af lättad penningetillgång, har ock under sednast förflutne åren tilltagit och bidragit till utveckling af flere näringsgrenar.

Genom afdelningsdirektionens urskillning, vid beviljande af creditiver och lån i privatbanken hafva de befarade olägenheterne eller vinglerier och allmogens inlockande i affärer, som den ej förstår att sköta, förekommit.

På grund af desse förhållanden, finner Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande sig böra vitsorda att nämnde bank utöfvat ett välgörande inflytande och att nedläggandet deraf skulle, om icke andra motsvarande inrättningar anordnas, försätta Länets innevånare uti den mest vådliga och bekymmersamma belägenhet.

Visserligen hafva klagomål låtit höra sig, såväl deröfver, att banken skall minskat sitt rörelsekapital just då penningebristen varit störst, som ock, att diskontlån, då de utlemnats blott på 4 månader, icke motsvarat deras ändamål; men då det ena eller andra otvifvelaktigt varit en följd af bankstyrelsens omtanka för bankens säkerhet och af de vilkor, hvarunder den blifvit privilegierad, torde nämnde olägenhet icke böra inrättningen, sådan den framträd, eller dess styrelse till last föras.

Städerna i Länets hade vid 1842 års mantalsskrifning:

Mariestad	1,570	innevånare, deraf	999	skattskrifne.
Lidköping	2,011	” ”	1,303	”
Skara	1,639	” ”	964	”
Sköfde	669	” ”	426	”
Hjo	620	” ”	417	”
Fahlköping	574	” ”	362	”

Dessa städer utgöra Mariestad $3\frac{1}{2}$, Lidköping $4\frac{1}{2}$, Skara $1\frac{1}{2}$, Sköfde $\frac{3}{4}$, Hjo 1 och Fahlköping $\frac{1}{2}$ dels båtsmansrote, hvarföre vacance-afgift erlägges.

Beloppet af denna likasom statsbidragen af städerna, deras ägovidd m. m. utvisar tabellen; om deras undervisningsverk, sjuk- och fattigvårdsanstalter är här förut ordadt.

Der finnas:

1 Klädes- och Ullväfnadsfabrik med 24 arbetare och tillverkningsvärde	R:dr 29,154: — —
4 Snusfabriker med 8 arbetare och tillverkningsvärde ”	9,930: — —
11 Färgerier med 25 d:o d:o	8,625: — —
17 diverse smärre fabriker med 54 d:o d:o	26,574: — —
	<hr/>
	Summa R:dr 74,283: — —

Marielholm i LandsCanzliet den 2 Mars 1844.

H. A. DORCHIMONT.

W. Hedenstjerna. C. J. Lundberg.